

az utóbbi körülmény ellen soha szavát nem emelte, s országgyűlési figyelmeztetések dacára ; sőt érdemesnek sem tartotta nyilatkozni arra nézve, hogy tűri-e a vasárnapi előadásokat, vagy be fogja-e azokat tiltani ?

Azt hisszük tehát, hogy a dekatholizálásnak elégséges kritériumait mutattuk be.

II.

A JOGI KAR.

A jogi karon másfél esztendő óta semmi sem változott. A szellemi termelés csak oly gyöngén intenzív, mint három, öt vagy tíz év előtt. A tanári létszám ugyanaz, ami a múlt évben volt; azóta egyetlen törekvő fiatal ember sem ért meg arra, hogy magántanárrá képesíttesse magát. Rendes tanár van 17, közülök 5 protestáns, az egyházjog egyik tanszékének legutóbbi betöltésével hat. Az első tíz, tehát a legidősebb tanárok közé egy protestáns jutott; az utolsó hat közül négy, egy tömegben foglal helyet a tanárok között, és fölváltva kálvinista és lutheránus. Az ő kineveztetésök jelzi a protestantizáló rendszernek uralomra jutását. Zsidó eddig rendes tanárnak be nem jutott; azonban a rendkívüli tanárok között egy (és születésére nézve még egy) az öt közül, míg hat magántanár közül három képviseli a fajt, amely idővel diadalmasan fog bevonulni a rendes tanárok sorai közé. Vasárnapi előadásról a jogi karon szó sincs; elvégezi dolgát kényelmesen hétköznapokon is; sőt ősi tradíció szerint lehetőleg még csütörtökön is vakációt csinál. E fakultáson tehát a tanároknak előadások dolgában való túlterheltsége egyiknél sem okoz tudományos csömört. Rendszeresen nem adják elő e félévben az államjogot; s míg minden más tantárgyat két három tanár vesz pártfogásába, addig a közjog mostoha elbánásban részesül; dacára, hogy két tanár szaktárgyát képezi.

A tanári karban szép számmal vannak képviselve tényleges és kiérdemült kormánypárti képviselők; amazok most kizárólag kormánypártiak, mint dr. Pulszky Ágost és dr. Szilágyi Dezső, aki nem fog megharagudni, ha a kormánypárt kebeléhez fűzzük. A többi, néhány gyöngé kísérlet után, most már fölöslegesnek tartja a képviselőséget,

s legfőlebb egyetemre aspiráló akadémiai tanárok, vagy többkevesebb praxissal rendelkező ügyvédek figyelmébe ajánlja ezen magasabbra vezető lépcsőt. A tanári kar nagy vigasztalódására a gyöngélkedő és leveleket író Trefort eddig nem ért rá a tandijreformot keresztülvinni. Én masse produkálják továbbra is a juris doctor-okat, ami nagy terhére volna a tanári karnak, ha rigorozumi díjak beszédese nélkül kellene examinálniok. A tanrend pedig stereotípen szakasztott mása minden elődjének; és minden arra mutat, hogy a vizsgálatokra való einpaukolás dominál tanári kar és ifjuság fölött egyaránt. A speciális kollégiumoknak majdnem teljes hiánya arra vall, hogy a hatás tanárok és hallgatók között kölcsönös: ezek csekély számban járnak az előadásokra, és azok e körülménnyel indokolják azt, hogy lelkiismeretfurdalások nélkül elégesznek meg a vizsgálatokra és szigorlatokra szükséges tantárgyaknak nyugalmas lemorzsolásával. A tudományos ambíció legfőlebb tankönyvek gyártásában — tisztelet a kivételeknek — nyeri meg kielégítését, és a szükséges új kiadásoknak sajtó alá rendezésében. Némely tanár még tankönyveket sem ír.

Nincs tehát mód adva a tehetségesebbeknek, a jogtudományak magasabb színvonalára küzdeni fölmagukat. A rendes és rendkívüli tanárok föltűnően hódolnak az ugynevezett brodstudiumnak, s talán a rendes tantárgyak anyagát sem végzik el. A fölülről jövő példa azután a hallgatót is csak a vizsgálati tantárgyak magolására lelkesíti. A tanulók nagy száma miatt ugyanazon tantárgyat két-három tanár adja elő; a teljes paritás fentarthatása végett ugyanazon napokban és ugyanazon órákban; nehogy a joghallgatónak szabad és kényelmesebb választásalehessen az órák között; és így egyik-másik tanár valahogy rövidséget ne szenvedjen.

6. A jogbölcészet: Schnierer, Pulszky, Pikler.

A dekatholizáló rendszernek föltétlen kritériumául szolgálhat a jogbölcészet és egyházjog elő-

a d á s a. Jogbölcészetnek nevezik a természetjogot, és e tárgyat főleg a pozitív jogok fölötti bölcselkedéssel meritik ki a modern pozitivisták, akik perhorreszkálják az észjog — vagy természetjog — elnevezést, s megalégesznek jog- s állambölcészettel. Két tanár osztozik e tantárgyon. Az egyik (dr. S c h n i e r e r Gyula, aki a hazai büntetőjog-irodalom legjelesebbjei közé tartozik, s kár, hogy idejét és tudományos munkásságát nem osztatlanul szenteli ennek; mert a természetjog csak idejét veszi igénybe) vizenyős theizmusával untatja hallgatóit, amely a német protestáns theologiai iskolának római joggal föleresztett kopott és puszta absztrakcióiból élösködik. E természetjogra szinte ráalkalmazhatjuk a mult századbeli S e k e n b e r g n e k azon ironikus állítását, hogy nem más az, mint jus romanum naturalisatum. Nincs elég erélye, határozottan rámutatni a természetjognak keresztény alapjaira, logikája nem elég erős szembeszállani a pozitívizmussal, mely minden általános érvényű elvet megdönt, és az összehasonlító jogtudomány apparátusával a filozofálást a pozitív jogok exakt adataira, s az ezekkel való szűk körű okoskodás színvonalára rántja le. A filozófiai előképzettséggel nem rendelkező joghallgató természetesen inkább vonzódnék ezen utóbbi pozitivistikus irányhoz, melyet dr. P u l s z k y Ágost képvisel, ha ennek szerencsétlenül konfuzus természete nem riasztaná vissza a még világos fejekkel rendelkező ifjúságot. Ami egyébként hasznos az ő értelmükre és keresztény meggyőződésükre egyaránt.

Az ő álláspontja tagadja a természetjogot és ennek általános érvényét; szerinte az erkölcsökkel együtt lényegesen változik a jog népek és korok szerint. A darwinisztikus iskola ezen rendszert is megmételtyezte. A létért való erőszakos küzdelmet a jog elméletében is magas polcra emelik, s a jog erőszakos érvényesülését összetévesztik a jog fogalmával. E fölfogás kétségtelenül demoralizál. Gondoskodnak azután a jogbölcészet történetében a skolasztika és a keresztény bölcelet diszkreditálásáról. Abstrakt definíciókat ragyogtatnak az ifju elmék előtt, és elhitetik velök,

hogy e definíciókkal a jognak bölcsészeti része teljesen ké van merítve. Aki nem tudja, hogy mi a filozofia, avval könnyü elhitetni, hogy a pusztá logikai okoskodások is bölcséletet képeznek. Nagy szerencse azonban, hogy a másodéves joghallgatói észre eme pozitivisztikus rendszer mély benyomást gyakorolni nem tud. A tanár személyiségét jellemzi a sok olvasottsággal és nagy fáradsággal megszerzett konfuzió, amely elijeszti a hallgatót, s legfőlebb bevágja a definíciókat, és kézzel-lábbal fog dolgozni az ellen, hogy dr. Pulszky előtt tegyen vizsgálatot.

E fiatal tanár azonban jellemzőleg gondoskodott pozitivisztikus Nachwuchsról. Egy pártfogoltját a mult évben képeztette magántanárnak (dr. P i k l e r Gyula) a jogbölcsészettől. Jellemző, hogy a fiatal tanár zsidó, és jurat in verba magistri. Darwinista és pozitivistá, nem feledkezve meg a benthamizmusról sem. Ez irányt ketten képviselik erőteljesen ; míg a theizmushoz ragaszkodó harmadik, és rendes tanár egy magában, szerényen áll e modern törekvésekkel szemben. A jogi kar egyik fundamentális tantárgyának jövőjéről tehát szépen van gondoskodva. Bevonult ide is a darwinizmus tudományos divatja, s legujabban fölfödözött, örökigazságnak mutatja be magát megvetéssel és tevékenyen semleges magatartással tekintve a jámbor multa, mely Istenben és az emberi természetben kereste minden jog alapját. A dekhatholizálás tehát e téren sem hagy kívánni valót ; és végezük egy lutheránus és egy zsidó szövetkezve.

7. Dr. Pulszky, a jogbölcselő.

A pozitivisták jogbölcsészétével dr. Pulszky előtt édeskeveset törődtek Magyarországon. Angliából importálta ő ezt hozzánk ; s az ő különleges természete, mint említettük, nem volt képes iskolát alapítani, ha csak egy tanítványt (Piklert) nem veszünk iskolának.

Elfogadja ő sine examine a pozitivistá jogtételeket, s bátran elmondhatni, hogy benne és vele C o m t e defunctus adhuc loquitur.

Végzetlen megvetéssel viseltetik a metafizika iránt ; s azt hiszi, hogy már tönkretette az akarat szabadságát, ha az akarat „metafizikai“ szabadságának nevezi el.

Irodalmi működését gyermekmesék fordításával kezdette, és Gyulai Pál égisze alatt folytatta a „B u d a p e s t i S z e m l é“-b e n, ahol a hetvenes évek elején vagy derekán az angol jogiskolákat ismertette pozitivistikus alapon. Kézikönyve sokáig zavarta lithografiában a jogászok fejéit, míg végre 1885-ben első eredeti könyvévé nőtte ki magát, s „a jog és állambölcsészet alapvonalainak“ címét vette föl. Forrásai, mint előszavában elmondja, Comte, Dühring, Post, Sumner-Maine, Spencer Herbert, Tylor, Lubbock stb., szóval a pozitívizmus kisebb-nagyobb mesterei.

Egy kis spicilégiumot állítunk össze e könyvből, s ebből meg fogjuk érteni, hogy mily indokoltan kelthet az réműletet a jogász ifjuság körében.

A régibb iskolák természetjogáról az dr. Pulszkynek a véleménye, hogy ebben (8. oldal.)

A z e m b e r i t ö r v é n y e k f o g a l m á h o z h a s o n l ó a n l e t t m e g á l l a p i t v a a m á s r é s z t a t e r m é s z e t t ö r v é n y n y e l i s a z o n o s i t o t t i s t e n i t ö r v é n y é. E n n e k m e g s z e g é s e t e k i n t e t e t t a r o s z n a k. A r o s z n a k l é t e e l l e n t é t b e á l l i t t a t o t t a z i s t e n i m i n d e n h a t ó s á g g a l é s j ó s á g g a l ; s e z e n k i e g y e n l i t h e t l e n e l l e n t é t m a g y a r á z a t á u l l e t t e l f o g a d v a n é m e l y e k á l t a l a f e l t é t l e n a k a r a t s z a b a d s á g t a n a.

Milyen kétségbeejtő lapidarizmus van e pár sorban! Mély részvétet érdemel tehát az a joghallgató, aki e sorok tanulmányozásához lát a theozofia, az anthropomorfizmus, meg az akaratszabadsági tan történetének részletes ismerete nélkül.

Érdekes tudni azt is, hogy miként konstruálódik dr. Pulszky szellemében a jog fogalma (241. oldal) :

A j o g, a t á r s a d a l m i e g y ü t t l é t f e l t é t e l e i n e k ö s s z e g e a k ö z ö s s é g i é s e g y é n i c s e l e k v ő s é g t e k i n t e t é b e n, ö s s z e t e s e n m i n d i g m i n t a z á l l a m a k a r a t a j e l e n t k e z i k, n y i l t a n k i f e j e z v e p a r a n c s b a n, e n g e d é l y b e n v a g y t i l a l o m b a n, a v a g y h a l l g a t a g e l i s m e r v e s z o k á s b a n.

Az államakaratnak ugyanis, mint a közösségi tudatnak megfelelőnek, természetesen az uralkodó társadalmi érdekek, illetőleg az uralkodó társadalom létfeltételeinek megállapítására és fentartására kell vonatkozni.

E sorokban ki van fejezve, hogy mi a jog in abstracto, s mi in concreto; ez utóbbi értelemben államakarati despotizmus alá van vetve; az előbbiben pedig nem nehéz fölismerni a meztelen pozitivismust, amely foglalkozik a joggal, mint a társadalomban adott ténynyel, de dölyfös ignorálással utasítja vissza a jog alapjainak és szankciójának kutatását.

E részben fölösleges továbbra is fáradsunk; álljon még itt dr. Pulszkynak pozitivista hitvallása in extenso (5—6. oldal):

A való, a tünemények világa képezi az ismeretnek s így a tudománynak is határát. Hová tartoznak tehát s minő jellegűek mind a ma képzetek, amelyek azon túlhatolnak s a lehető emberi tapasztalat körén túl kalandoznak? Pedig az emberi elme számtalan kérdést vet föl, amely a titokzatos homály e birodalmára vonatkozik. Mert egyrésztől végleges megnyugvást keres, s nem lelheti a végtelen oksorozatláncolatban, s másrészt minél járatlanabb, s minél több jelenséggel találkozik, amelyet törvényszerűnek felismerni még nem bír, annál inkább keres természetfeletti, az emberi akarat látszólagosan szeszélyes keletkezéséhez és működéséhez hasonló, s azért tetszetős tényező t magyarázatul, kivált még azért is, mivel az emberi sors rejtélyei nagyobb érdeket költenek, mint a puszta igazság problémái; s azokra nézve nem csak a kíváncsiság tudományos kielégítése, hanem kedélyünk, személyes aggodalmaink és kétségeink hit által való megnyugtatása fontos.

Innen származik, hogy az, mit Kant „intelligible Welt“-nek nevez, az isteni tulajdonoknak, a lélek halhatatlanságának, az erkölcsi szabadságnak, a feltétlen és közvetlen észparancsnak, az isteni intézményen vagy merőben az ész rendjén nyugvó jognak és államszervezetnek birodalma, habár elemezve át nem érthető, mégis eszményi, vagyis megfelel az elvont eszmék végleges hatványozásainak, a képzelet ábrándjainak, az emberi ösztön, öntudat és hagyomány táplálta várákosoknak.

Az erre vonatkozó, állítólag sugallott vagy eredendő, felismerhetőleg csak értelmünk vergődését vagy reményeink és vágyaink hánykódását csillapító, képzeletszülte elvek tehát, mint tapasztalatilag megfejt-hetetlenek, bebizonyíthatlanok, bár áhitatunknak nélkülözhetlenek, de egyszersmind megcáfol-hatlanok, bárha magukban ellenmondást rejtő k: nem a tudománynak tárgyai; hanem vagy mint a vallás tanai igényelnek tiszteletet, ha természetfeletti hatalom bizalommal fogadott kinyilatkoztatásaképen szerepelnek, vagy a metafizika tételei közé számítanak, ha magoktól értetődő alapigazságok színét viselik, s oly rendszerbe foglalvák, amely az eszmék szükségszerű kapcsolatát feltüntetve, hasonlít a tudományhoz, bár attól abban különbözik, hogy nem ismeretekből alakul.

Míg tehát vallás annyiféle lehet, ahányféle kinyilatkoztatást hisznek az emberek, és metafizika ismét annyi, amennyi hitüket mennyiféleképen vélik eszükből leszármaztatni, vagy önmaguk által meggyőződést keltő általános fogalmaikra alapíthatni, míg mind a vallások, mind a metafizikai rendszerek tartalma hártalan, mint az emberi képzeletek és kívánalmak országa; a tudomány csak egyrendű s egy nemű, habár végetlen, mint az észlelhető világ, s így az igazság maga. Ez azonban a kész, teljes és tökéletes tudományról mondható, amely mellett az ismeretek tömege és rendszere az egész mindenség valamennyi jelenségét öleli fel.

E hitvallással tönkre vannak téve theologia, metafizika stb. A való, az érzéki tapasztalat által felismerhető való a képzetek, a fantazmák birodalmába utasítják létünk alapigazságait, amelyek „megcáfolhatlanok, és mégis ellenmondást rejtenek magukban.“ Biz ez pozitivista logika szerint van mondva!

És milyen előképzettségre van szüksége a joghallgató-nak, hogy ama hitvallást megértse, s milyenre, hogy annak tévedéseit, amely megvetéssel tekint a metafizikára, Kant filozófiájára is, és a keresztény böicseletre, belássa és megcáfolja. Legalább is hasonlóval a dr. Pulszkyéhoz, vagy még ezenfelül kell rendelkeznie olyan előképzettséggel, amely a metafizikára és egyebekre nézve nem pozitivista, nem a kereszt-

tény bölcseletet gunyoló, kicsinylő és megvető forrásokból merített.

Harom évvel azután, hogy könyve megjelent, mint levelező tag tartott dr. Pulszky székfoglaló fölolvasást az akadémiában. „A jog- és állambölcsészet föladatai“ volt ennek címe, s a fölolvasás nem tartalmaz mást, mint ama könyvnek „sovány vázlatát“, illetőleg halvány kivonatát. Mert jogbölcsészeti eszméit annyira kimerítette, hogy önnönmagát kellett reprodukálnia.

Unalmas metafizika után sóhajtó ásitozás vett erőt azokon, akik végig tudták hallgatni a fölolvasást.

8. Dr. Pulszky, a vallásbölcseleő.

Minden tavasz elején, körülbelül a nagyböjttben, a lutheránusok Deák-téri disztermében protestáns vallásérkölcsi fölolvasásokat tartanak. A csütörtökre napok vannak erre lefoglalva, és egy ilyen csütörtökre (a harmadikra) előjegyezte magát dr. Pulszky Agost is, a jogbölcsészet tanára.

Szomorú tudomásul vettük ekkor, hogy dr. Pulszky most már az ugynevezett Religionsphilosophievel is foglalkozik. A vallásérkölcsi fölolvasás címe: „a vallásról a történelemben.“

E fölolvasás külön, tudtunkkal, nem látott napvilágot, kénytelenek voltunk tehát, a napi sajtó közléseihez tartani magunkat.

Közönséges és természetes észjárású emberek a címből következtetnek a tartalomra; dr. Pulszky fölolvasásának címéből alig lehetséges erre következtetni. Először is tudományos magaslaton helyezkedve el összehasonlította az izlámot, a buddhizmust, no meg a kereszténységet; szerinte „a belső meggyőződés szabadságát“ (t. i. hogy mindenki azt hiheti amit akar) rezerválta magának a protestántizmus, míg „az egyetemes felelősség elvét“ (t. i., hogy Isten előtt mindenki egyénileg felelős tetteiért, és büneiért) kegyesen átengedte a katholicizmusnak. Azon kegyelmes meggyőződésre is jut,

hogy a vallás a jövőben még fog befolyást gyakorolni az életviszonyokra. Megkíméljük olvasóinkat az előadásnak további részletezésétől ; de a végeredményt ide igtatjuk, és ez a következő :

Hiszi, hogy el fog következni ama korszak, amidőn az emberi lelkiismeret követelményei, az embernek az eszmény iránti viszonyáról való meggyőződése nagyobb befolyását fognak, nem csak saját magaviseletére, de a közösségi intézményekre is gyakorolni — mint ma. Mi talán e korszakot nem fogjuk megérni, de akik megérik, az emberi történelem egy oly válság előtt fognak állani, amely érdekében nem lesz csekélyebb a legnagyobbaknál, amelyeket elődeink és mi láttunk.

Közösségi intézmények alatt államot, társadalmat értünk; ha Pulszky azt kívánja idézett soraiban, hogy ezen intézményekre a vallás a jövőben nagyobb befolyást gyakoroljon : akkor igazat adunk neki. De szükséges-e ehhez válság ? Az „egy akolt és egy pásztort“ mi nehezen érzük meg, s ezek után a vallásbölcselelő jogtanár bizonyosan nem áhitozik.

Értse vagy magyarázza ama sorokat, aki hogy tudja. Válság azonban krízist jelent, s mi ezen a szón, hogy : krízis, fönnakadunk. Az idézett és nem idézett részletekből pedig csak hozzávetőlegesen gyanítjuk, (mert páratlanul megvékonyította értelmüket az abstrakció), hogy bennök a főnálló vallások krízisééről van szó ; de e krízis nem dr. Pulszky találmánya ; s akik kitalálták ezt előtte, azok sokkal világosabban tudják elmondani ; no de úgy, ahogy a Deák-téri diszteremben nem lehetett volna előadni. És pedig a következőképen : A modern protestántizmus nem vallhatja már magát kereszténynek ; mert filozófiai világnézetének alapja a pantheizmus. Egyedül a kath. vallás az, amely magát még kereszténynek vallhatja, de e valláson tultette magát a modern tudomány ; tehát az emberiség vallásos meggyőződése válság alatt áll. Ezt dr. Hartmann, az Unbewusst írója mondja.

A delfii jósda orákulumai a kétszer-kettőhöz hasonlító

metafizikai igazságok dr. Pulszky Ágost kijelentéseihez képest, akinek esze (bizonyítékok a fentebb és az előbbi fejezetben idézett részletek) az absztrakciók mániájában szenved. Fogadják tehát legmelegebb részvétünket azon nagyszámu előkelő hölgyek, akik e fölolvadáson jelen voltak; végig hallgatása beválnék nagybőjti penitenciának, ha nem protestáns hölgyekről volna szó. A jogbölcsezet sokkörü ágai pedig megszorodtak a vallásbölcsezzel; az előbbinek, általunk régebben részletezett konfuziója most már nem pozitívizmus, nem is különféle filozófia meggyőződések mozaikja, hanem rendszer, amelynek egyedüli jellemző neve: „k o n f u z i z m u s” lehetne. Dr. Pulszky konfuzizmusa tehát veszedelmes jelleget öltött magára a vallásbölcselet fölkarolásával.

Ismerjük dr. Pulszky Ágostnak minden munkáit, s így alkothatunk magunknak véleményyt feőle. Leiki képességei például sajátóságos konstitúcióval vannak ellátva. És pedig az a széles olvasottságu tanárnak a sajátósága, hogy a legelőmibb igazságokat és a legelőmibb tévedéseket olyan formában tudja kifejezni, ami még a szakértőt is meglepi. A szakértő munkáinak mondatait kétszer-háromszor kénytelen elolvasni, s akkor jut azon szomorú tudomásra, hogy tulajdonképen elementáris dolgokat értett meg, amelyeket fáradhatlan absztrakciók iparkodtak érthetetlenekké és tudományos zamatukká varázsolni.

Vegyék ezt tudomásul azok, kik dr. P u l s z k y tisztelői akartak lenni, s akik azt remélték, hogy idővel beleragyog majd absztrakcióinak sűrű kódébe a józan filozófia, amelyet némelyeknél a kor, másoknál a logikai pa llérozottság szokott magával hozni.

A mester tanítványa.

Essék meg a tisztesség dr. P i k l e r Gyula, a jogi kar legfiatalabb magántanárán is, hogy e helyen fölemlitjük. S indokolja e fölszólalásunknak hangját a fölháborodás, amelyet kell hogy kieroszakoljon mindenféle idétlen reklám. A

zsidószármazású szorgalmas fiatal ember a jogbölcészlet magántanára, és dr. Pulszky Ágost kreaturája, s mint ilyennek esküdni kell a pozitivista jogbölcészetre. De valamint a mesternek sok ideje marad, s rendes tantárgya nem méritheti ki tudományos vizsgálódásait, (mert Comte, Sumner-Maine, Bentham stb. stb. jóval előtte készített el szépen mindent) és mellékesen a „vallásbölcselettel foglalkozik, konfuzizmusával ellátva, s megajándékozva a filozófának ezen ágát is: azonképen a tanítvány sem maradhat szigoruan a jogbölcészlet korlátai között, sőt átcsap a speciális bölcseletre is, és konkurrenciát csinál a pszichológiai problémákkal foglalkozó dr. Medveczkynek, és mindazoknak, akik a filozófiát hozzák rokonságba a fiziológiával. Dr. Pulszky dr. Piklert olyképen tudja portálni, hogy egy szép télutói napon vendég gyanánt állított be az akadémiába, és fölolvasta értekezését, amelynek címe: „az objektív létben való hit (sic) lélektana.“ Hirtelenében nem tudtuk megérteni ezen hat szó mélyebb értelmét. Gyöngébbek kedvéért tehát megjegyezzük, hogy ezen magasabb absztrakciók azt jelentik, hogy miként tudja az ismerő alany a külvilágot magától megkülönböztetni. A fölolvadó Kant, Hume, Berkeley stb. alapján iparkodott megfejtetni a kérdést. E megfejtés jellemzésére elég legyen hivatkozni azon ismert „hit“-re; és erre vonatkozólag a napilapok akkori jelentéseiből nem vagyunk képesek többet kiböngészni: ama „hit“-ből sem akarunk egyelőre következtetni. A lapok azonban, mintha inspirálva lettek volna, egyhangú jelentést hoztak a fölolvadásról. Dr. Pikler tudományos vizsgálódásainak érdemleges eredményét azonban egyetértőleg véka alatt tartották, s reklámsz rüleg irták szintén egyetértőleg a következőket:

A fölolvadás nem idegen elméleteket ismertetett, hanem önálló gondolkodás eredményét nyújtotta, nagy részben újat, eredetit mutatott be, midőn reá utalt az objektív létben való hit keletkezésének tényezőire, melyeket eddig meglehetősen elhanyagoltak.

És ez az ember még Pesten marad, ez, aki a szubjektív és objektív érzetek dolgában „utat és eredetét mutat be.“ De hát miért nem engedte ama lapokban részleteztetni „az újat és eredetét“ ? Miért nem sietett fölfödözéseiről értesíteni az összes kül-és belföldi filozófiai szemléket ? Hisz ha valóban „új és eredeti“ a vizsgálódás eredménye, akkor tessék új kiadást csinálni az összes bölcséleti könyvekből, s a filozófia történetében új lapot nyitni „a fiatal tudósoknak, akit zajosn megéljeneztek“, amint a lapok egyhangulag jelentették, a fölolvassásért !

Mindnyájan, akik filozófiával foglalkoznak, feszült kíváncsisággal várhatják a fölolvassásnak nyomtatásban való megjelenését, azért hogy az új „h i t“ apostolai vagy hívei közé szegődhessenek. Mi azonban azt mernők hinni, hogy a reklámon kívül más föladvatot nem volt hivatva ama fölolvassás betölteni ; bár éppen a magyar bölcsélet érdekében ohajtanók, ha az az érdeklődők színe elé bocsáthatnák.

Szóval a mestert, Pulszkyt meghaladta a tanítvány, aki „újat és eredetét“ mutatott be ; míg a mesterről ugyanezen dicséretet legvirágzóbb korában sem mert elmondani az idéetlen reklám. Az nem tartozik hozzánk, hogy a két tudósemiatt nem-e lesz féltékeny egymásra ? Elég volt bebizonyítani azt, hogy az ő jogbölcsészeti kérdések mindig hagy időt más filozófiai kérdések tanulmányozására, s hogy a tudományos fogyatékoságok vagy ürességek a komoly tudomány előtt reklámmal be nem tömhetők.

És föltétlenül igazunk van, midőn azt állítjuk, hogy Pikler idéetlen reklámmal dolgozta meg a napilapokat. Feszült kíváncsiságunk, amelylyel idegeinket gyöngítettük, nem sokáig várt kielégítésre. Lehullott végre a lepel azon „hit“-nek nagy titkáról, s ezt mi a magyar filozófia dicsőségére mutatjuk be. A „M a g y a r F i l o z ó f i a i S z e m l e“ 1888. évfolyamának első száma t i z e n n é g y t e l j e s s o r b a n tartja érdemesnek méltatni dr. Pikler fölfödözéseit ; míg a napilapok ezekről jóval többet irtak, de idéetlen reklámon kívül semmit sem mondtak ; s ez olyannyira lényeges különbség, hogy inkább a szemle pártjára állunk,

amely végre is illetékesebb a napilapoknál, de reklámcélokra közönségének csekély számánál fogva kevésbé használható föl. A rövid ismertetés tehát a következőleg szól:

P i k l e r vizsgálat alá vette az objektív és subjektív világnézetek kiinduló pontjait s kritikájában, főként ez utóbbira állva, azt törekedett kimutatni, hogy az objektív lét statuálása nem egyéb, mint a j e l e n é s (Vorstellung) m e g j e l e n t e t é s e a k a r a t u n k á l t a l. Vizsgálódásaiban az ujabbkori, angol psychologokhoz csatlakozik s értekezése nyereség (!?) lesz metafizikai fejtegetésekben szegény filozófiai irodalmunkra nézve. Néhány filoz. műszót is érvényre akart emelni P i k l e r, nevezetesen az „eszméletet“ (sic) a Bewusstseindra, s a „jelenést“ (bravó!) a Vorstellungra. Véleményünk szerint azonban e műszavaiban kevésbé lesz szerencsés, miután ez indítványozott szavakat nyelvünk más értelemben használja.

Bátran komplementum számába mehet az, hogy az értekezés nyereség lesz bölcséleti irodalmunkra nézve. Mi nem foglalkoztunk volna dr. Pikler fölfödözésével, ha nem kellene példáján bebizonyítanunk, hogy miként vergődnek lokális hirnévre a magyar filozofia művelői nem dolgozataikkal, hanem csak a napi sajtó ügyetlen reklámjával. Nos és mi „uj és eredeti“ van „a j e l e n é s m e g j e l e n t e t é s é b e n a k a r a t u n k á l t a l?“ Aki bölcsélettel foglalkozik, az tudja, hogy e három szóban milyen kopott álláspont talál kifejezésre. És az a szegény akarat milyen rendkívüli megtiszteltetésben részesül! Majd kirántják alula a szabadságot és mulatságos ellenmondással a politikai téren kiabálnak az után, és legfőlebb raffinírozott ösztönnek számába veszik; majd meg az objektív világ elővarázslását parancsolják meg neki, s az öntudatot, a külvilág fölismerését olyan masinériával operáltatják, amilyennel a hitvány értelemben vett szubjektivista idealizmus Kant fenomenonjaival és Schopenhauer akaratával egyetemben nagyon sokat nyerne. Ilyen idétlen reprodukciókra, és a műszógyártásra ne vesztegessük a szót. Igazat adunk a Szemlének, amely száraz komplementummal és igen sóvány ismertetéssel rázza le magáról a fiatal tudós felfedezéseit.

Csak még arra szölitjuk föl dr. Piklert, hogy a saját érdekében máskor ügyesebben csinálja a maga dolgát. Ha barátjai vannak a napi sajtóban, akkor figyelmeztesse öket, hogy ne kompromittálják az „új és eredetivel“ ; mert azt a közönséget, amely érdeklődik a magyar bölcsészet mozgalmairól, nem lehet rászedni ; sőt ugyanennek nem is nehéz feltételeznie, hogy épen a fiatal tanár inspirálta azt a reklámot, amely a komoly kritika előtt legfölebb gyermekes dicsekvés számába mehet. Amit Descartes, Kant, Fichte stb. megpróbált, az nem sikerülhet mindenkinek, s akinek nem sikerül, az bátran és szerényen mondhatja, hogy : Alles ist schon da-gewesen.

És most arra kérjük olvasóinkat : ne ütközzenek meg azon, hogy Piklert Korányi, a jeles orvostanár stb. tudós társaságába bevezettük. Legalább alkalmunk volt betekinteni i, hogy miként csinálódik a magyar filozófia, és miként nevelődnek nálunk a bölcselők. Piklernek, mint magántanárnak végre is várandósága van a jövő iránt ; valószínű, hogy idővel magasabbra jut a tanári gyülekezetben ; s akkor legalább fogjuk tudni, hogy minő fejlődési fázisokon ment keresztül.

10. Az egyházjog : Antal és Sággy.

Az egyházjogot az 1887/8. tanév második felében két katolikus tanár adta elő. A jövő tanévben a kiváló dr. Kovács Gyula (református) sorakozik e kettőhöz, s akkor fölötte valószínűleg az egyik tanárt fölmentik az egyházjog előadása alól. Mindkettő : dr. Sággy Gyula és dr. Antal Gyula abban egyezik meg, hogy egyik sem szaktekintély az egyházjog terén. Az előbbi kiváló számba menő tekintély az orosz trákmagánjog terén. Ennek földolgozását kezdte meg több mint egy évtized előtt, s azóta — ennek is van tiz esztendeie — munkájából csak egy vékony kötet jelent meg a kötelmi jogról. A magyar jogirodalom iránt érdeklődők fájjalhatják, hogy e munkának folytatása tollban vagy fej-

ben maradt. Az egyházjog azonban soha sem képezte dr. Sághy részletesebb tanulmányainak tárgyát.

Dr. A n t a l Gyula világosan és minden kétségen fölül c s a k Tisza Kálmánért tett politikai szolgálatoknak köszöni tanári székét. Amikor azonban magántanárrá lett, s amikor rendes tanárrá nevezték ki, nem igen hivatkozhatott kiterjedtebb tudományos munkásságra. Könyvek vagy értekezésekkel nem tehetette kérelmét nyomóabbá a tanszék iránt. Igen kedvenc tárgya a most már kierdemült országgyűlési képviselőnek az egyházjog azon része, amely a házassági joggal foglalkozik. Ebben képezi ő magát speciálistának, s minthogy irodalmi működésre még nem emelkedtek ez irányu törekvései: tanári és tudós szellemének megismerése végett előadásai iránt kellett érdeklődnünk.

A házassági jog előadásában tehát örömmel kellett konstatálnunk a tudós K u t s c h k e r, K n o p p, és a többi — egyházi vagy világi — nagy hírű egyházjogászok munkáinak beható tanulmányozását. E férfiakra szellemi hatása nem hiányozhatott ezen előadásokból sem, s remélhető, hogy ezen befolyás minden irányban érezhető lesz. Eltekintünk tehát a tudós tanár ur politikai érdemeitől, amelyek tanszéke elnyerésénél primum movens számába mehettek, s tisztelői közé sorakozunk azon reménnyel és várakozással, hogy benne az egyházjog alapos művelőre tett szert. Őszintén ohajtjuk, hogy e nagyrabecsülés ne legyen kénytelen az egyetem falai között vesztegelni. Terjedjen át ez minél szélesebb körökre, ami be is következik, ha dr. Antal azon készség el, amelyet ritka szorgalom mellett nem hosszú idő alatt szerzett meg, az egyházjog irodalmi művelését tekinti tudományos pályájának föladatául.

E tiszteletünk mellett azonban van egy aggodalmunk, amelyet nem hallgathatunk el. Dr. Antal a házasságról szóló egyházi tannak alapos tanulmányozásával van elfoglalva, ismeri irodalmának minden részletét, s alkalma van szellemébe is behatolni. Ne kívánozzék tehát polgári házasság után, mint volt társai a szabadelvű táborban, akik ezen in-

tézményt nem szűnnek meg az élőhalott liberáliszmus panaceájának tekinteni.

Az egyházjog elég könnyű studium a katolikus egyetemen. A politika, nemzetgazdaságtan, közigazgatási jog, pénzügytanban stb. egyik-másik tanár között vannak a laikusnak rendkívül imponáló nézeteltérések, amelyek lithografizált és soha nyomdafestéket nem látó jegyzetekbe tétetnek le; és mellesleg megjegyezve, kínos a vizsgálatokra készülő tanulóra nézve, e különböző szisztémákat egyidejűleg venni magába; mert mindegyik tanár a maga rendszerét tartja az egyedül üdvözítőnek, s ennek kizárólagos tudásával a tanuló kielégítheti őket.

Ha ezen nézeteltéréseket tudományos elevenségnek vagy rendszernek nevezhetjük: akkor az egyházjogban csekély mérvben áll be a nézeteltérések luxusa. A házassági jogtól eltekintve, dr. Antal sem képes magát teljesen emancipálni az elhunyt Konek egyházjogtana alól, s annál kevésbbé dr. Sághy, akinek nem is képezi szaktárgyát az egyházjog. Közös alapon, a dr. Konek által husz év előtt épített alapon dolgoznak tehát, s ez a hallgatóknak nagy kényelmére válik, mert legalább az egyházjogra való készülésben elégedhetnek meg egy tankönyvvel, aminek valamiképen örvendeni is tudunk.

Ritka, kitűnő tankönyvnek kellene annak lenni, mely más szellemek munkáját jórészt szükségtelenné teszi. S talán jobban is van ez így, mert nem tudni, hogy Koneknál nagyobb kárt nem tenne-e egyik-másik tanár az egyházjogban. Pihennek tehát kényelmesen dr. Koneknek puha vánkosán; és nagy örömet szereznek azon hallgatóknak, akik legalább e tantárgyra nézve tudják, hogy milyen kézikönyvvel nyerik meg tanáraik approbációját. S a kényelmes jogi kárt semmiképen sem alterálja, hogy egyházjogi kérdésekkel többlet foglalkoznak vidéki jogakadémiák tanárai meg egy tehetséges fiatal bíró, aki legutóbb végre bevonult az egyetemre rendes tanárnak, magával hozva irodalmi multját és felső bírósági gyakorlatát, amelyek az egyházjog keretébe tartoznak.

II. Konek kézikönyve.

Indokolva van a föntebbiekben, ha néhány szóval foglalkozunk Konek kézikönyvével. Részletesebben bele nem bocsátkozhatunk, s legfőlebb megelégszünk a triviális közmondás hangoztatásával, hogy „ez kommt selten was Besseres nach.“ Mindenekelőtt feltűnő, hogy e tankönyv nagy devociót affektál az egyház iránt, s mellesleg alázatosan hivatkozik a modern tudományos kutatásokra, amelyeknek „a merev dogmatizmussal“ szemben igazságot kell adni.

El nem titkolható rokonszenvvel viseltetik például még az 1881. évi kiadásban a porosz kulturharc iránt. Szerinte

a szabadabb mozgalom, mely jelen századunkban a társadalom minden rétegeit és köreit átrenghi, az egyház vidékét is oly társadalmi intézménynek jelölte ki, mely nem maradhatott érintetlenül a szabadság fuvalmától.

Ez alatt „a szabad egyház a szabad államban“-féle elvet kell érteni, amit *V e r a*, a hirneves olasz hegelista úgy értelmez, hogy „*serva chiesa in servo stato.*“ Ez elvvel azonban szemben áll az állami gyámkodás, mely Konek szerint szinte szükséges, különösen mióta a püspökök szembeszállnak „a törvényhozás és kormányzattal“, s e viseletükben őket „a római kuria“ támogatja.

„Az állameszmét — Konek szerint — *s e m m i f é l e i n t é z m é n y* által kockáztatni nem szabad“, „szorosan vett államügy“ tehát „az államtörvények áthágásainak megfenyítése“, a Szentszék minden „határozott tiltakozása“ dacára. Ez in genere és in abstracto van kimondva ; innét van tehát a titkolt rokonszenv a májusi törvények iránt.

Kedvenc vesszőparipája a josefinizmus is, amelynek „tanelvei. ősi alkotmányunkkal rokontermészetűek, s amelyeknek II. József idejében és az után általán hódoltak legjelesebb és buzgó katolikus érzelmű egyházjogiróink.“ VI. Pius „*Auctorem fidei*“ bullájának pedig, amely *R i c c i*

püspök és a pistojai zsinat ellen volt intézve, nálunk érvénye nincs, mert nem adták rája a placetum regiumot, és mert annak kihirdetése, mely kárhoztatta a febronianizmust, illetőleg jozefinizmust, egyenesen megtiltott.

A pápa tévmentességéről szóló fejezet sikerült tergiversációval csempész a joghallgató lelkébe a dr. F r i e d r i c h és a dr. F r i e d b e r g é h e z hasonló elveket. Az egész fejezeten keresztül a dogma ellenségeinek álláspontja van minuciózusan részleteve, s a fejtegetés rávall az 1870. évi Pester L'oydnak és a müncheni Allgemeine Zeitungnak gyakori olvasására. Legfőlebb néhány sorban van előadva az egyház álláspontja; pedig tudományosabb eljárás lett volna a dogma elfogadása után ezen álláspontot is objektív részletezéssel tisztelni meg. De a föltűnő rokonszenv a lipcei és müncheni profeszorok tanai iránt, el szokott vakítani a régalmazott Róma tanításaival szemben.

Hosszas érvelés és számos „dacára“ mellett végre szomorú eredményként konstatálja Konek, hogy a vatikáni zsinaton lévő püspökök többsége elfogadta a dogmát; és vigasztalóan mondja, hogy ezt nálunk nem hirdették ki; továbbá hogy angolok és németek szerencsésebbek S i m o r hercegprimásnál; mert azok Gladstonet, a vatikáni zsinat ellenfelét meg tudták cáfolni; míg ő eminenciája csak „t ö r e k e d e t t kimutatni“ 1871. szept. 8-án kelt főpásztori körlevelében mint „történeti jogosultsággal bíró hithagyományi tanelvet“ — a tévmentesség dogmáját.

Ugyane tankönyv továbbá nagy devocióval viseltetik a legfőbb kegyuri jogok iránt, kedvesen veszi és vivmáynak tartja a placetum regiumot, sőt jogosultságát az 1404. és 1765. között kelt több törvénnyel is iparkodik igazolni; s nem szünik meg dicsekelve hivatkozni ama nagy szabadságra, melyet Magyarország élvez a Szentszékkal szemben, s amely szerinte mindig az előbbinek vált nagy előnyére. A legfőbb kegyuri jogok természetesen erősen nacionális és egyoldalú értelemben vannak kiszinezve. A kánonjog tanai ugyanezen jogokról ügyesen vannak mellőzve; pedig hát az

egyházjogot az egyház szellemében kell tanítani, amely egyedül hivatott magyarázója és adományozója ama jogoknak.

A házassági jognak tárgyalásán, és a könyvnek számos helyén keresztül csillámlik az a titkos ohaitás, hogy polgári házassággal nem ártana Magyarországot megajándékozni; s ennek valószínűleg dr. Sághy sem lesz nagy ellensége.

Ilyen tehát — futólagos bemutatásra — az a tankönyv, amelyből nem csak a budapesti egyetemen, hanem a legtöbb magyar főiskolán is szedi egyházjogi ismereteit a jogász ifjuság. Rövid ismertetésünket számos részlettel toldhattuk volna meg, de az idézetekből is véleményt alkothatunk magunknak a tankönyvről.

Hatszáz tizenkét lapon át benne olyan anyag van összegyűjtve, és olyan konfuzus szellemmel, hogy a benne való eligazodáshoz nem elégséges két-fél év heti öt órával, s esetleg kényelmes tanárokkal. A joghallgató, aki áttanulta Konek egyházjogtanát, valamivel többet fog tudni az egyházzól, mint kollégái a többi fakultásban, de eszét annyira megnyalja a tudatosan üzött konfuzió, hogy inficiálva lesz olyan liberilizmussal, amely tud hajlongani és devociót tettetni.

A legjellemzőbb tény az, hogy csak e tankönyvekből készülhet és felelhet, tehát csak ebből preparáltatik a jövőnek jogász nemzedéke.

12. Kováts, Timon, Roszner.

Kétly és Bókai harcán kívül rendkívül érdekes volt ama küzdelem, amely dr. Kováts Gyula, dr. Timon Akos és báró dr. Roszner Ervin között folyt le.

A dr. Cherny halála folytán megüresedett egyházjogi tanszék támasztotta a harcot, amelyben az utóbbinak az a nagy előnye volt meg, hogy Tisza Kálmán ezuttal felfüggesztette kálvinizmusát, s a katolikus báró iránt rokonszenvezett.

Tudvalevőleg dr. Kováts Gyula, a református lett a győztes, ami fölött most már föltehetőleg a miniszterelnök

sem buslakodik. Az egyetemi tanács a három jelölt közül a győztest állította első helyre fölterjesztésében; s nyilván a kultuszminiszteri fölterjesztés is ragaszkodott dr. Kovátsnak első sorban való kijelöléséhez.

Megtörtént tehát az eset, hogy az egyházjognak, ezen eminenter katólikus tantárnynak előadása reformátusra bízott.

A k a t h o l i k u s o k n a k a z o n b a n v a n o k u k , e k i n e v e z é s f ő l ő t t ö r v e n d e n i . E z á l l í t á s t a l á n s o k a k a t f o g m e g l e p n i ; d e s z á m o s a n m e g g y ő z ő d é s k é n t o s z t j á k a m a f ő l f o g á s t . A h á r o m j e l ő l t t u d o m á n y o s í r á n y á n a k j e l l e m z é s e n e k ü n k f o g i g a z a t a d n i .

Dr. T i m o n Ákos, a győri jogakadémia kiváló tehetségű tanára, több év előtt „a párbér“ című munkáját adta ki. A könyv erős logikával és nagy apparátussal van megírva, de meglátszik rajta, hogy írójának nem nyílt alkalma a kérdéssel joggyakorlatilag foglalkozni. Meggyőződése, hogy a párbér kizárólag személyi teher; ezt bizonyítja könyve, helyenkint fáradtsággal, s sok helyütt sikerrel, ha a dologi teher fogalmát nem látta volna el a priori olyan merevséggel, amelybe azután a párbért nehéz volt elhelyezni, mint dologi terhet.

Világos, hogy a párbér helyi jogszokások szerint lehet személyi vagy dologi teher. E fölfogás inkább felel meg a párbér jogi fejlődésének. A kérdésben az egyház nem döntött, s ezért senki erőszakot nem tesz az egyházjogon, ha osztja Timonnak téves véleményét.

Timonnak fölfogása azonban tényleg arra vezethető vissza, hogy liberális buzgalommal a nem katólikusokat a katólikus kézben volt birtokok után járó párbértől akarná fölmenteni. E liberálizmusa, amely igazságtalannak tartja in abstracto azt — mert a konkrét viszonyokat és a jogfejlődést számba nem veszi — hogy a kath. papnak másfelekezetűek is tartozzanak adni párbért, oka tévedésének, s teszi könyvét alapjaiban elhibázottá.

Dr. Kováts, aki, mint kir. táblai bíró, gyakorlatilag foglalkozott párbérügyekkel, a prestációknak e nemét személyi vagy dologi tehernek tartja a helyi viszonyok szerint.

Ha a judikatura dr. Timonnak absztrakt liberálisizmusát osztaná, a lelkészi kar elesnék jövedelme egy részétől, amelyért bizonyára nem volna kárpótlás abban, hogy kellemetlen, sokáig elhuzódó pöröktől marad megkímélve.

Ez azonban eléggé szerény liberálisizmus ahhoz képest, amivel dr. báró R o s z n e r Ervin tekint a magyar jog multjába. „Régi magyar házassági jog“ cím alatt irt diszes kiállítású testes munkát, amely a nyomdászat dicséretére válik. A nagyváradi jogakadémia tanára 1887-ben a kormánypártnak tagja lett, s teljesen méltó azon társasághoz, amelybe lépett s amelynek csak egy-egy tagja rendelkezik annyi bátorsággal, hogy a p o l g á r i h á z a s s á g e l l e n f o g l a l j o n á l l á s t. Roszner, amikor a középkorba akar visszatekinteni, fölteszi a modern liberalizmus zwikkerét. Kellő részvétellel van e sötét korszak iránt, amely nem ismeri a polgári házasságot. Ezen intézmény annyira bírja rokonszenvét, hogy ha például arról olvas valamelyik oklevélben, hogy a XV. században polgári hatóságok előtt is kötöttek házasságot, ebben a modern polgári házasság rudimentumait látja, s ennek érdekében az esetet kellőkép kizsákmányolja. Modern tudományos színvonalon áll annyiban is, hogy pozitivisztikus magyarázatokkal látja el a jog legrégebb formáit. A trienti zsinat említésénél is megérzik mindig, hogy a katolikus báró pusztán liberalizmusból a jogtörténet rovására huz a protestánsokhoz.

Szóval tulbuzgó liberálisizmusában, s ezért az egyházjog fejlődésének szelleme sokszor marad előtte rejtély.

A tudós bárónak azonban főszerencsétlensége, hogy Kováts alapos ismerője az egyházjognak. Mikor Roszner nagy munkája megjelent, ez utóbbi egy kis zsebkéssel kezdte azt boncolgatni, s egy-két vágás után konstataulta, hogy a bárónak latin nyelvi tudománya fogyatékos, s hogy a forrásokat

helyenkint vagy nem értette meg, vagy félreértette; pedig dr. Roszner büszke arra, hogy munkájában sok eredeti okiratot használt föl.

A liberáliszmus tehát, amely dr. Timonban szerényen meghuzódik, a báró-tanárnál minduntalan kitör, gyöngébben vagy erősebben nyilatkozik, s mindig a fölszinen marad, s nem is tartja szükségesnek, vastag tudományos kéreg alá rejtőzni.

A „J o g t u d o m á n y i K ö z l ö n y” dr. Kovátsnak rendes tanárrá való kineveztetését a következő üdvözlettel fogadta :

Nem csak az a körülmény játszik itt szerepet, hogy az egyházjog eddigi rendes tanára s még egy, a szakmára jogosított tanár mellé az egyházjogi tanszékre nyilvános rendes tanárként egy harmadik tanerő vétetett igénybe, de az is jelentős mozzanat, hogy a választás dr. Kováts Gyula budapesti kir. ítélő-táblai bírósági személyére esett. A választás mindenesetre összefüggésben áll azzal, hogy az egyházjog tanítása erőssé váljon s hogy a tanszak egy protestáns ember kinevezésénél fogva a k a t h o l i k u s e g y h á z j o g k e r e t é n t u l a többi felekezetek jogviszonyaira is részletesen kiterjeszkedő előadásban és művelésben részesüljön. Nem hiába hagyatik meg a kinevezett tanárnak kinevezési okmányában, hogy nemcsak az egyházjog általában képeze előadásainak tárgyát, de az is meghagyatik neki, hogy a protestáns és a görögkeleti egyházak jogát is előadja. Az ilykép kikerekített tanszék nemcsak extenzivitásban, de intenzivitásban is kell, hogy nyerjen. Fölötte jelentős mozzanat. A jogi oktatás mai állásában az egyházjog ugyszólván közbülső helyet foglal el a jogi és politikai tárgyak között. Ezzel az egyházjog egy oldali művelésének kora, vagyis az a kor, hogy az egyházjog főleg egy felekezethez szempontjából kezeltessék, lejárt s az a feladat áll előtérben, hogy az egyházjog az államélet egészének megfelelőleg kezeltesse. És e feladathoz az ujonnan kinevezett tanár egészen jól lett megválasztva. Kováts Gyula nem egyoldaluan képzett theoretikus. Igaz, hogy az egyházjog térében a jogtörténelmi iránynak hódol, mit irodalmi tevékenysége, mely a hazai kutfőkől merit, fényesen bizonyít. De az is tagadhatatlan, hogy hazai viszonyainkkal mindig el tudott

számolni. E mellett tanuskodnak a házassági jogról és a pár-bér felől írott munkák, melyek a történelem ösvényén haladva, a létező állapotokat hiven tükrözik vissza, sőt a kibontakozás utjait is jelzik. Az egyházjog tanára kétségtelenül hódolni fog az egyház terén a hazai jogfejlődés eredményeinek. A nagy ujításoknak (!) nem igen lesz barátja. Más részről azonban eddigi működéséből arra is lehet következtetést vonni, hogy egyik egyház jogát, sem fogja a másikénak rovására legyeztetni. — Tanári működésének bizonyára a magyar közjogi keret lesz szövétneke és egyben őre.

Nem tudjuk, hogy a következő, új tanévben milyen előadásokat fog hirdetni dr. Kováts Gyula, s hogy nem marad-e az egyházjog előadásában olyan korlátok között, mint az eddigi tanárok, hogy tudnillik heti öt órában adja elő, mint kötelező tantárgyat. Mert megszoktuk, hogy a rendes tárgyak évenkénti lemorzsolásával meritik ki erőiket. a tanárok. De ettől nem tartunk, mert Kovátsot agilis férfinak ismerjük.

Másrészt csodálkozunk, hogy a kinevezési okmány sulyt kíván helyezni a protestáns és görög keleti egyházjogok előadására. Az eddigi egyházjogi előadások, amelyek Konek kézikönyvét vették vezérfonalul, bizonyára kiterjeszkedtek ama felekezetek jogviszonyaira is, amelyek bizony elenyésző kisebbségek a világegyház jogrendszerével szemben; valamint hogy azok vizsgálatok és rigorozumok tárgyát is képezték. Ezzel kapcsolatban azután szinte felekezeti egyoldalúsággal vádolja a közlemény dr. S á g h y t és dr. A n t a l Gyulát, akik eddig az egyházjogon megosztottak, holott mindkét tanár csak a dolog természetének megfelelőleg részesíti a kath. egyházjogot bővebb tárgyalásban.

S van-e szükség ama felekezeti egyházjogok szélesebb körű tárgyalására? E feladatnak nem feleltek-e meg eléggé az eddigi előadások? Tárgyilagos választ e kérdésekre csak a mi értelmünkben várhatni. Semmi szükség nincs azoknak különleges tárgyalására. De hát miért emleget akkor a kinevezési okmány ilyen különlegességeket? Nem lehet-e gyánítani ebből, hogy a kultusz minisztériumi és

egyetemifölterjesztés őfelsége elé olyanféle — protestáns és görög keleti egyházjogok előadásának szükségéből merített — indokolást tartalmazott, amely szerint a király azután beleegyezését adhatta ahhoz, hogy protestáns neveztesse ki az egyházjog tanárává?

A Jogtud. Közl.-nek idézett közleménye olyanak számba mehet, amely számítt arra, hogy hatást gyakorol a protestánsokra, úgy tüntetve föl a dolgot, mint ha e szegény einyomott felekezetek még egyházjoguknak képviselőjét sem élvezhették volna a budapesti egyetemen.

A mi szempontunkból kár volt a kinevezéshez, amelynek magunk is csak örvendeni tudunk, ilyen kommentárt csatolni. Ez azonban örömlünket zavarni nem fogja.

Ritka ügyvédnek és bírónak van olyan jártassága kegyuri és párbér-ügyekben, mint dr. Kováts Gyulának. Évekig élt az igazságszolgáltatásban, s ez a jogfejlődés iránti történeti érzéket fejlesztette benne. Első sorban a házassági jognak magyarországi történetével foglalkozott alaposan, s ebbeli tanulmányai a mostani házasságjogi állapotok reformjának szükségére vezették. Álláspontja liberális, amelyet meggyőződése szerint a helyzet parancsol. Van bátorsága követelni a egyes házasságok fölbonthatlanságát, s egyúttal legerényebb formáját kívánja a polgári házasságnak, és ezt csakis olyan esetekben, amikor a katolikus vagy a protestáns lelkész nem akar asszisztálni a házasságkötésnél. A házassági bíráskodást a polgári bíróságoknak tartaná fönn.

Politikai szempontból igen elmésen van e reform kigondolva, amely nyílt, őszinte, és minimális liberálizmussal dolgozik, szemben a dr. Roszner radikálizmussal és dr. Timonak rejtett, alapfogalmakat tudományosan befolyásoló liberálizmussal. A trienti zsinat határozatától, amely a házassági bíráskodást az egyháznak tartja fönn, eltekint a református tudós, könnyen felérhető okokból.

A házassági jog föltétlenül szorul a reformra. Vagyunk olyan erőtlének s a vallásközi helyzet is olyan bonyolult, hogy a katolikus álláspontot a házasság fölbonthatlanságára és egyebekre nézve keresztül nem vihetjük. Dr. Kováts liberálisan oldja meg, elveket kifogásolható expediensekkel helyettesítve. A reformátusnak meg kell bocsátanunk, hogy túl teszi magát az egyház álláspontján, főleg, ha ennek egyik sarkalatos elvét, a liberálizmus és protestantizmus dacára — értjük a fölbonthatlanságot — a vegyes házasságokra is követeli alkalmaztatni.

Egyébként is a fiatal tudós olyan deferenciával viselkedik az egyházi intézmények iránt, annyira irtózik a történeti jogfejlődést felforgató liberálizmustól, és annyira beleélte magát a katolikus egyház jog szellemébe, hogy szinte sajnálkoznunk kell, hogy a szemernyi liberálizmus dacára nem tartozik teljesen közénk.

Ha nem volt olyan igazi katolikus tudósunk, aki pályázatképes számbamehetett volna, ha a katolikus jelöltek tulságosan impregnálta a liberálizmus: akkor örvendeznünk kell, hogy olyan protestáns nyerte el a tanszéket, akiben a kellő érzék található föl a kath. egyház jog iránt, akiben hallgatói is a protestánst látják.

Kováts bizonyosan nem esik a katolikus Koneknek tévedéseibe. Szükségtelennek fogja tartani, argumentumokkal vitézkedni a csálhatatlanság ellen, amely most már dogma, nem fog sikra szállani a radikális polgári házasság mellett, amit szinte vádképen említ föl ellene a Jogt. Közlöny. Bizonyos, hogy vele és benne nem Konek fog szóhoz jutni. És föl is tételezünk benne annyi ambiciót, hogy nem ezen kézi könyvet veszi előadásaihoz vezérfonalul. Ő ismeri legjobban ennek hiányait, s a jogász ifjuság bizonyosan le lesz neki kötelezve, ha e tankönyvet alapjaiban átalakítaná. E kézi könyvet kénytelen az ifjuság vásárolni, szerzője meghalt, s így valakinek csak kezébe kell vennie a kiadást és a javítást. S erre nézve nem találunk hivatottabb jogtudóst dr. Kováts Gyulánál.

Szóval alapos okunk van remélni, hogy benne azt fogja nyerni a magyar egyházjogi irodalom, akije a németnek van a protestáns Richter személyében.

13. A jogtanárok irodalmi működése.

Sokkal kül- és belterjesebb irodalmi működést végezhethnének tanáraink, ha a rigorozumok nem rabolnák idejüket. Kölcsönös különben a hatás itt is közönség és írók között. A jogászközönség nagy része csak tankönyveket, törvényeket és törvénykommentárokat vesz; a jogirodalom magasabb termékei iránt nem érdeklődik; s ha keresi, megtalálja a könyvtárakban, és el sem jutnak azok az ország legtöbb vidékeire.

A gondolatokkal terhes tudós tehát vagy az íróasztalában őrzi a kéziratokat, vagy a mi szegény viszonyaink között az akadémiára megy, vagy rászán egypár száz forintot. Néhánynak e körülmények kitűnő mentségül szolgálnak, anchoira sacrájául a tudományos tétlenségnek, amely valóságos irtózat a nyomdafestéktől. És tény, hogy a babérokon nyugalás is emészti a szellemerőt.

Nem lesz talán éreketlen, a rendes tanárok karának irodalmi működése fölött szemlét tartani.

Az osztályozó képesség nagyobb megerőtetése nélkül három kategóriába lehet sorozni a tanárokat.

Az első tankönyveket és másféle könyveket is ír, a második csak tankönyveket, az utolsó pedig csak a lithográfia számára dolgozik.

*

Első helyen áll a tanári kar szeniora: kövesdi dr. Wenzel Gusztáv, az agg tudós. Évtizedek óta réme a magánjogból szigorlóknak, és követeli erőteljesen a joghallgatóktól a vasuti és bányajognak hallgatását, bár nem kötelező tantárgyak.

Hunyadi-utcai magányában nem zavarja gyári bűz, füst és gépzakatolás, hogy minduntalan meg ne ajándékozza

egy-egy munkájával a magyar irodalmat. Irt magánjogi és jogtörténeti tankönyveket, sajtó alá rendezte Magyarország középkori történetének okmányait, eljár gyakran az akadémiába, nem hallgatónak, hanem fölolvásónak.

A Fuggerek kincseinek leírásával szinte anarchistává teszi az embert. Ir bányajogról és vasuti jogról, tavaly pedig Magyarország mezőgazdaságának történetével lépett a könyvpiacra. Szóval ritka tekintély a magyar jogban és történetben.

És még a poézissal is van ideje foglalkozni. Legutóbb például szellemes értekezésben állította össze Dante, Boccaccio és Petrarca vonatkozásait Magyarországra. Wenzel olyan tudós, aki nem affektál. Nem hord hóna alatt kodexeket és glosszáriumokat. Egy házi táská az ő állandó kísérelője; s ebben, beavatottak szerint, inkább találni halat, zöldséget, paprikát, hust, borsót, mint kéziratokat.

E mellett az öreg ur fáradhatlan előadásában és examinálásában. Ő nem marad el a szigorlatokról, mint a kandidatúra, s ha kell, omnibuszon jelenik meg pontos időben. Ilyenkor kérlelhetlen, nem enged a maga tudományából, és sértésnek veszi, ha a tudorjelölt joghallgató korában elfelejtett beiratkozni az ő kollégiumaira.

Nagy mozgalmasság uralkodik előadásain is. Annyi abug és éljen nem hangzik a többi tanár előadásain együtt véve. Nagyon megtréfálják hallgatói, de nagyon szeretik is; s Wenzel bizonyosan népszerűbb, mint több nagyképű professor, akik a hallgatók fiatalságát avval is éreztetik, hogy gyermekeként bánnak velük.

Méltóbb tagot dr. Wenzelnél nem választhatott volna kebelébe a Szent-István Társulat tudományos és irodalomosztálya.

*

Ami Konek az egyházjogban: az dr. Kautz Gyula a politika, nemzetgazdaság- és pénzügytanban; annyiban, hogy kézi könyvei mozaik-képét adják a külföldi gazdasági és politikai tanainak. Skrupulózusan vannak ezekben szembe

állítva a doktrinér ellentétek, a döntés joga a tanulót illetvén.

Ritka nagy olvasottságát általában irigylük és bámulják. Kérdés, hogy foglalkozott-e bővebben a német és francia katolikuskonak a szociális problémára vonatkozó tanaival; mert műveiben és előadásában igen kevés nyoma van e foglalkozásnak.

A Bach-rendszer ideje körül nagy német könyvet írt a közgazdaságtan történetéről. Ez nem vált ártalmára a hatalom akkori kezelői előtt, s művét egy csapással tette ismertté a külföld előtt.

Kárára válik a magyar tudománynak, hogy tollát évek óta pihenteti, e hiányt egy-egy — s az is ritka — akadémiai fólolvasás alig pótolhatja.

Igen sokan vehetnének példát azokon, amiket dr. Kautz tesz, katolikus kötelességeinek buzgó teljesítésében.

*

Dr. Hofmann Pál több tankönyvet és értekezést írt, ezenfelül pedig különleges magyar nyelvezete tette nevezetessé. Hivatott művelője a római jognak; nem lehet tehát csodálni, hogy a német római jogirodalom tulságosan alapos tanulmányozása érzik meg munkáin.

Hallgatói szeretik, mert megelégszik kevéssel, s ami fő, nem követeli tudós merevséggel, hogy a vizsgázók az ő tankönyveiből készüljenek.

Lelkes barátja a polgári házaságok és buzgó filozofia. Egyik körülményen sem lehet megbotránkozunk, ha tudjuk, hogy éveken át képviselője volt a főváros VII. kerületének.

*

Érdekes az is, hogy a jogi kar két kálvinista kolumnája milyen sokban hasonlítanak egymáshoz. Az egyik miniszter volt, a másik talán lesz.

Ami kegyelmes urunk, Kerkápoly, a volt és nem nyugdíjazott pénzügyminiszter, és a mi jövődjö kegyelmes urunk, Szilágyi Dezső, osztatlan buzgalommal dolgoz-

nak a lithografia számára. Amaz borokat termel, és könyveket nyomtat a „Pallas“-nál; emez pedig olyan sokszor szóval föl a képviselőházban a két utóbbi év alatt, hogy egyiküknek sem maradhatott még csak annyi idejük sem, hogy tankönyveket irhattak volna.

Improduktivitásban versenyez velük dr. Lechner Ágost, aki a közjogot és közigazgatást választotta szaktárgyának, amelynek földolgozásában — a lithografia örömeire és tisztelőinek sajnálatára — jogakadémiák tanárai előzték meg.

*

Könnyü belátni, hogy az, akinek igazságügyminiszterium és a polgári törvénykezés reformja annyira igénybe veszi idejét, mint dr. Plosz Sándornak, tágabb irodalmi tevékenységet nem fejthet ki.

Ir helyette szép számban tankönyveket dr. Herczegh Mihály, akinek hallgatói legalább tudják, hogy milyen módon szerint boldogulnak.

*

Hajnik Imre jogtörténetet ad elő. Kedvenc auktora Laurent genti tanár, akinek tizennyolc kötetreterjedő szemlélődéseit a történelem filozófiája fölött első sorban ajánlja hallgatóinak világtörténelmi áttekintésül. Ami Frère-Orban a politikában, az Laurent a történettudományban: fanatikus ellensége mindannak, ami katolikus. Szerencse, hogy a jogásznép megelégszik a tankönyvnek betanulásával, és Laurent tudóssal keveset törődik.

Évek előtt jelent meg tankönyvének egyik része; a többi rész várat magára, mert ezeknek úgy sem enged teret a tantervnek szűk köre.

A középkor magyar jogtörténetében Hajnik lapidáris szellemével olyan alapos kutató, akivel kisebb tehetségek versenyeznek termékenységben.

*

Szaktudományának kézi könyveivel bőven látta el hallgatóit

dr. A p á t h y István, aki a nemzetközi jogban barátja a non-interventio elvének. Olyan szakember, akinek befolyása volt újabb törvényhozásunk menetére.

A k a t h o l i k u s a l a p o k jogi természetéről készített jelentésével a jogaikra tartó katolikusok tiszteletét eszközölte ki, kodifikációjával pedig az elsőrangú magyar jogtudósok között foglalt helyet.

Tankönyveinek új kiadása veszi most idejét nagyobbára igénybe. Szükséges munka ez is, de volna legalább olyan szükséges lendíteni a magyar jogirodalmon, mely hovatovább egészen a fiatal generáció vállaira nehezül. Ennek pedig vannak még olyan céljai és törekvései, amelyeket nem mindig lehet elérni tudományos működéssel.

*

A lutheránusok hasonlíthatlanul nagyobb irodalmi tevékenységet fejtenek ki a kálvinistákénál.

Sem dr. V é c s e y Tamásnál, sem dr. L á n g Lajosnál nincs joga senkinek sem megütközni azon, hogy a Tiszakormány körül szerzett politikai érdemeiknek is köszönhetik tanszékeiket. Az előbbi a római jog institúcióinak földolgozásával olyan munkát irt, amely számot tenne a külföldi irodalomban is. Kisebb munkái pedig a szaktudósnak érdeklődésére is számíthatnak. V é c s e y n azonban minduntalan kitör lutheránus természete. Római jogi előadásaiiban, ahol teheti, ítélőszéke elé hurcolja az egyházat; s az ítélet természetesen tisztán protestáns szellemben hozatik. Tanítványai közül sokan ütköznek meg ezen, de egyiknek sincs bátorsága fölszólalni a tanár előítéletei ellen.

*

Amivel Láng Lajos az irodalom mezején föltűnt, az semmiféleképen sem volt alkalmas, hogy neki a tudós nevét érdemelten eszközölje ki. Fordította Büchnert, azután Bucklet; minden áron iparkodott tehát azon, hogy minél több hitvet szerezzen hazájában a külföld keresztényellenes korszellemének. Ezek ifjúkori bűnei, s nem is ezekből származik igen erős önérzete.

Ereje a statisztika és a pénzügytan, amelyben méltó társa a katolikus dr. Földes, akinek tevékenységét egyaránt használja föl egyetem és akadémia. Most terjesztették föl rendes tanárnak, s jól esik konstatálnunk, hogy nemcsak politikai érdemek révén juthatni tanszékhez az Alma Materen.

* * *

A jogi karon is nélkülöznünk kellett olyan katolikus tanárt, aki meg tudná egyeztetni vallási meggyőződését tudományának követelményeivel, s aki fölhasználná a külföldi kath. tudománynak azon vívmányait, amelyekkel az a jog- és államtudomány minden részletében keresztül vihető. A kath. Staatslexikonok ideje nálunk még nem érkezett el.

E helyett pozitivizmus, jozefinizmus stb. uralkodik, úgy hogy minden reményünket egy még föl nem derült jövőhöz kell csatolnunk.

Ausztriában a jogtanárok nyíltan bevallott kath. meggyőződése köztiszteletet viv ki. Elég dr. Vering egyházjogtanárra hivatkoznunk, aki Cernovitzon tanított régebben, majd Prágában, s csak idő kérdése, hogy a bécsi egyetem tanszékére üljön. Próbálná meg valamelyik vidéki jogakadémiai tanár, aki a budapesti egyetemre aspirál, Vering eljárását követni; bizonyosan mindörökre ott maradna a vidéki városban, s tiz-husz jogász oktatásával bibelődnék, akik talán hamar leráznák magukról a keresztény elveket, amikor rigorozálni kell följönniök.

Usznia kell a liberális áramlattal, amelybe a viszonyok és neveltetésének egész iránya belesodorták; mert szinte ifjúkori tanuló éveitől kezdve veszi el lassan-lassan érzékét minden iránt, ami keresztény. Amire felnő, vagy megöregszik, akkorra már csak mosolyogni vagy vállat vonni tud a keresztény tudomány fölött.